

Специфіка емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій

І. Г. Кошлань*

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського», м. Одеса, Україна

*Corresponding author. E-mail: koshlanirina@ukr.net

Paper received 01.06.15; Accepted for publication 15.06.15.

Анотація. У статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження емоційного інтелекту у співвідношенні з акцентуаціями особистості. Вивчено характер взаємозв'язків між показниками емоційного інтелекту та акцентуацій особистості. Проаналізовано специфіку емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій. Доведено, що певний тип акцентуації особистості певним чином співвідноситься з особливостями емоційного інтелекту, що виявляється як в специфічному поєднанні його показників, так і в рівнях, котрих вони досягають.

Ключові слова: емоційний інтелект, тип акцентуації, гіпертимічний тип, дистимічний тип, емотивний тип, екзальтований тип

Вступ За даними багатьох психологів, а також за результатами наших власних досліджень акцентуації особистості є надто поширеними у теперішній час, що робить вивчення психологічних особливостей акцентуованої особистості актуальним і значущим.

Короткий огляд публікацій з теми У найбільш лаконічному вигляді акцентуацію представлено як дисгармонійність розвитку характеру, гіпертрофовану вираженість окремих його рис, що обумовлює підвищену вразливість особистості відносно певного роду впливів та утруднює її адаптацію в деяких специфічних ситуаціях [2]. На думку К. Леонгарда, в акцентуованих особистостях потенційно закладені можливості як соціально позитивних досягнень, так і соціально негативних [2]. К. Леонгардом виділено 10 основних типів акцентуованих особистостей: демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий, гіпертимічний, дистимічний, тривожний, циклотимічний, екзальтований, емотивний. Незважаючи на те, що психологічні особливості акцентуованої особистості у сучасній психологічній літературі представлені досить повно (Альошина І.Ш., 2003; Базилевич Н.Г., 2013; Вакаріна С.Ф., 2002; Жихарева Є.В., 2006; Кошлань І.Г., 2013; 2014) Моросанова В.І., 2007; Морозюк С.І., 2000; Романова О.В., 2009; Саннікова О.П., 1983; 2004; Фантіна С.Г., 2001; та інше), особливості емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій досліджено недостатньо.

Проте, вивчення емоційного інтелекту в останні десятиріччя пригортає значну увагу наукової психологічної спільноти. Дослідженням даного феномену займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Гоулман (теорія емоційної компетентності), Р. Барон (некогнітивна теорія емоційного інтелекту), Х. Вайсбах і У. Дакс (емоційний інтелект як уміння "інтелектуально" керувати своїм емоційним життям), Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо (теорія емоційно-інтелектуальних здібностей) та інші.

У вітчизняній психології ідея єдності афективних та інтелектуальних процесів знайшла своє відображення у працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтєва, О.Р. Лурії, Б.В. Зейгарник, О.К. Тихомірова та інших. Певні передумови вивчення емоційного інтелекту були закладені О.П. Санніковою, О.А. Кисельовою у зв'язку з дослідженням психологічної проникливості як багаторівневої властивості особистості, пов'язаної зі стійкими характеристиками емоційності. Одним з перших дослідників емоційного інтелекту на пострадянсь-

кому просторі став Д.В. Люсін, який представив двокомпонентну теорію даного феномену. І.М. Андрєєва розглянула передумови розвитку емоційного інтелекту, гендерні відмінності у виразності його компонентів, а також його взаємозв'язки з іншими психологічними феноменами та проблему прогностичної цінності емоційного інтелекту. Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига висунули критерії емоційного інтелекту, описали ієрархічну структуру рівнів його сформованості. Т.П. Березовська довела можливість розвитку емоційного інтелекту шляхом спеціально організованого навчання. А.А. Панкратова провела аналіз різних підходів до формування емоційного інтелекту і здібностей, що входять до його складу. С.П. Дерев'янка встановив ефективність використання психологічного тренінгу в розвитку емоційного інтелекту.

В даному дослідженні ми спираємось на визначення емоційного інтелекту як здатності до розуміння та управління емоціями, як власними, так і чужими, запропоноване Д.В. Люсіним [3]. Оскільки у літературі доведено [1, 3], що особистісні характеристики впливають на рівень та індивідуальні особливості емоційного інтелекту, ми припустили, що особи, які розрізняються за типом акцентуації, мають особливості й у проявах емоційного інтелекту.

Метою нашого дослідження було теоретичне та емпіричне вивчення особливостей емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій особистості.

Матеріали і методи У дослідженні емоційного інтелекту у співвідношенні з акцентуаціями особистості взяли участь 60 осіб у віці 25-45 років – слухачі денної та заочної форми навчання відділення перепідготовки кадрів зі спеціальності «Психологія» Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського». Діагностичні процедури та первинна обробка даних були здійснені слухачем відділення перепідготовки кадрів за спеціальністю «Психологія» Н.Є. Костюк під час виконання випускної роботи під нашим керівництвом.

В якості діагностичного інструментарію для вивчення емоційного інтелекту був обраний «Опитувальник емоційного інтелекту (ЕмІн)» Д.В. Люсіна [3], для визначення акцентуацій особистості – опитувальник Г. Шмішека [4].

Результати та їх обговорення Для встановлення зв'язків між показниками емоційного інтелекту та показниками акцентуацій особистості був проведений кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнту до-

бутку моментів Пірсона (P), який розраховувався за допомогою програми SPSS 13.0 for Microsoft Windows. Як показники емоційного інтелекту були використані наступні: розуміння чужих емоцій (MP), управління чужими емоціями (МУ), розуміння своїх емоцій (BP), управління своїми емоціями (ВУ), контроль експресії (BE), міжособистісний емоційний інтелект (MEI), внутрішньоособистісний емоційний інтелект (ВЕІ), розуміння емоцій (PE), управління емоціями (УЕ), загаль-

ний рівень емоційного інтелекту (ЗЕІ). Як показники акцентуації особистості були обрані: гіпертимічний (Г), дистимічний (Дист), циклотимічний (Ц), збудливий (Зб), емотивний (Ем), екзальтований (Ек), тривожний (Т), демонстративний (Дем), педантичний (П), застрягаючий (Зс).

Значимі коефіцієнти кореляції між показниками емоційного інтелекту та показниками акцентуації особистості представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Значимі коефіцієнти кореляції між показниками емоційного інтелекту та акцентуації особистості

	Г	Дист	Ц	Зс	Ем	Ек	Т	Дем
MP	272#			-289#			-356*	
МУ	298#	-331*		-326#			-324#	283#
BP			-652*	-507*	-254#	-457*	-320#	
ВУ	333*	-292#	-408*	-455*		-417*	-415*	292#
BE			-458*	-468*		-280#	-296#	
MEI	322#	-268#		-347*			-384*	
ВЕІ			-603*	-574*	-273#	-462*	-417*	
PE			-500*	-502*		-343*	-434*	
УЕ	295#	-278#	-407*	-508*		-353*	-421*	
ЗЕІ	256#		-488*	-559*		-385*	-471*	

Примітка:

1) У таблиці нулі й коми опущені; 2) * кореляція значима на рівні 0.01 ($p \leq 0,01$); # кореляція значима на рівні 0.05 ($p \leq 0,05$).

З таблиці видно, що між показники емоційного інтелекту та показниками акцентуації особистості існують значимі кореляційні зв'язки. Так, показник гіпертимічної акцентуації (Г) має додатні зв'язки на 5% рівні з показниками розуміння чужих емоцій (MP), управління чужими емоціями (МУ), міжособистісного емоційного інтелекту (MEI), управління емоціями (УЕ), загального рівня емоційного інтелекту (ЗЕІ) і на 1% рівні ($p \leq 0,01$) з показником управління своїми емоціями (ВУ). Між показником дистимічної акцентуації (Дист) наявний від'ємний кореляційний зв'язок ($p \leq 0,05$) з показниками управління своїми емоціями (ВУ), міжособистісного емоційного інтелекту (MEI), управління емоціями (УЕ) та з показником управління чужими емоціями (МУ) на 1% рівні ($p \leq 0,01$). Показник циклотимічної акцентуації (Ц) має від'ємні зв'язки ($p \leq 0,01$) з показниками розуміння своїх емоцій (BP), управління своїми емоціями (ВУ), контролю експресії (BE), внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (ВЕІ), розуміння емоцій (PE), управління емоціями (УЕ), загального рівня емоційного інтелекту (ЗЕІ). Показник застрягаючої акцентуації (Зс) має від'ємний зв'язок на 5% рівні ($p \leq 0,05$) з показниками розуміння чужих емоцій (MP), управління чужими емоціями (МУ) і на 1% рівні ($p \leq 0,01$) з показниками розуміння своїх емоцій (BP), управління своїми емоціями (ВУ), контролю експресії (BE), міжособистісного емоційного інтелекту (MEI), внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (ВЕІ), розуміння емоцій (PE), управління емоціями (УЕ), загального рівня емоційного інтелекту (ЗЕІ). Показник емотивної акцентуації має від'ємні кореляційні зв'язки ($p \leq 0,05$) з показниками розуміння своїх емоцій (BP) ($p \leq 0,05$), внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (ВЕІ) ($p \leq 0,05$). Показник екзальтованої акцентуації від'ємно корелює з показниками розуміння своїх емоцій (BP) ($p \leq 0,01$), управління своїми емоціями (ВУ) ($p \leq 0,01$), внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (ВЕІ) ($p \leq 0,01$), розуміння емоцій (PE) ($p \leq 0,01$), управління емоціями (УЕ) ($p \leq 0,01$), загального рівня емоційного інтелекту (ЗЕІ) ($p \leq 0,01$), контролю

експресії (BE) ($p \leq 0,05$). Показник тривожної акцентуації (Т) має зворотний зв'язок з усіма показниками емоційного інтелекту, а саме: розуміння чужих емоцій (MP) ($p \leq 0,01$), управління чужими емоціями (МУ) ($p \leq 0,05$), розуміння своїх емоцій (BP) ($p \leq 0,05$), управління своїми емоціями (ВУ) ($p \leq 0,01$), контролю експресії (BE) ($p \leq 0,05$), міжособистісного емоційного інтелекту (MEI) ($p \leq 0,01$), внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (ВЕІ) ($p \leq 0,01$), розуміння емоцій (PE) ($p \leq 0,01$), управління емоціями (УЕ) ($p \leq 0,01$), загального рівня емоційного інтелекту (ЗЕІ) ($p \leq 0,01$). Показник демонстративної акцентуації (Дем) має додатний зв'язок з показниками управління чужими емоціями (МУ) і управління своїми емоціями (ВУ) на 5% рівні.

На наступному етапі емпіричного дослідження для проведення якісного аналізу було зроблено угруповання досліджуваних за типами акцентуації. Найбільш численними виявились наступні групи: група осіб з гіпертимічним типом акцентуації (Г), група осіб з дистимічним типом акцентуації (Дист), група осіб з емотивним типом акцентуації (Ем), група осіб з екзальтованим типом акцентуації.

Для того, щоб вивчити особливості емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуації, було використано метод «профілів». На рис. 2 представлені профілі емоційного інтелекту осіб з різними типами акцентуації.

При аналізі профілів насамперед нас цікавили значимі відмінності в однойменних показниках. На осі (X) розташовані показники усіх субшкал емоційного інтелекту, на осі (Y) їх значення, виражені в процентах. Середня лінія ряду проходить через 50 процентів. Значення, що лежать у площині вище середньої лінії ряду, характеризують високі показники емоційного інтелекту. Про яскраву виразність відповідного показника свідчать значення вище 75-ти процентів. Значення показників нижче середньої лінії ряду свідчать про низькі показники емоційного інтелекту. Значення кожної крапки на графіку являє собою середню арифметичну відповідних показників.

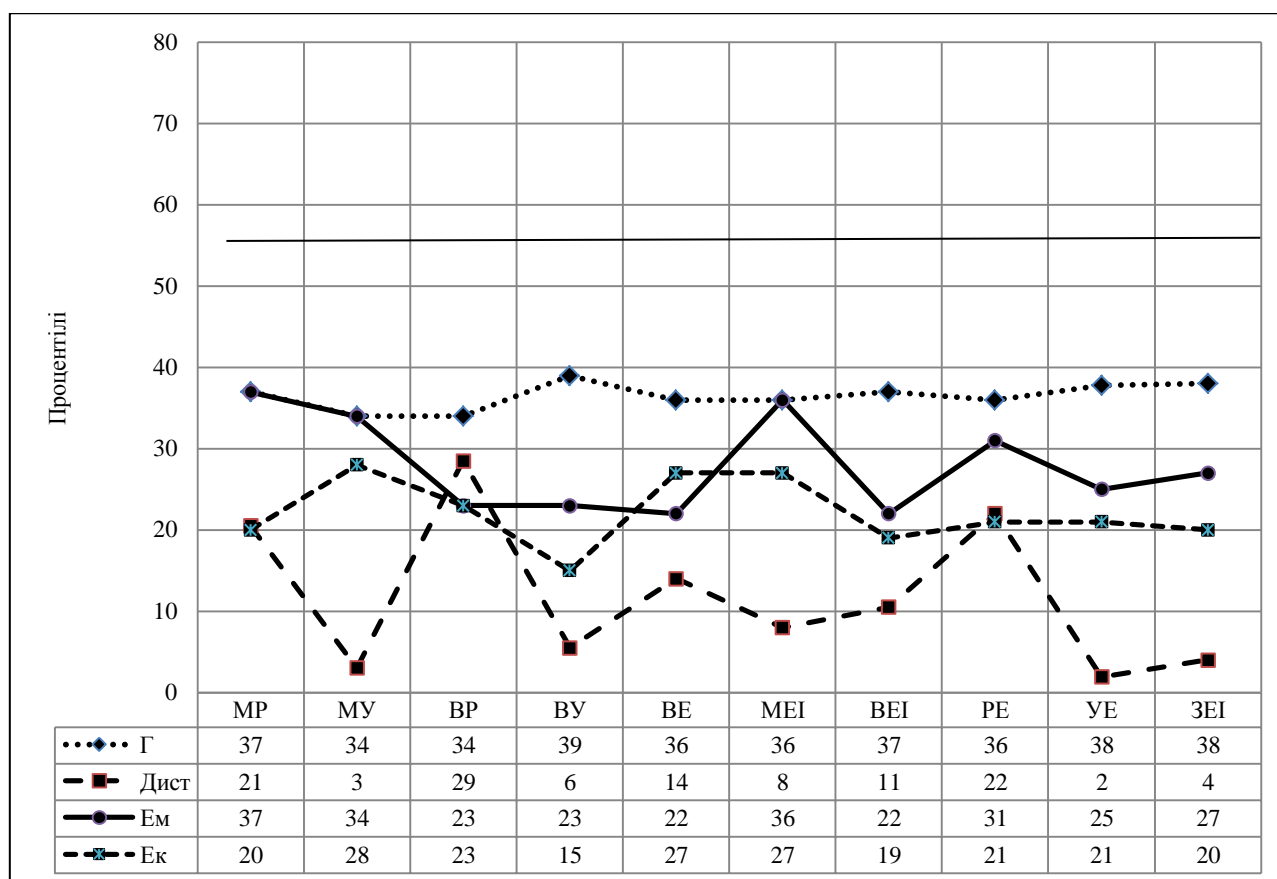

Рис 2. Профілі емоційного інтелекту осіб з різними типами акцентуацій особистості

Аналіз отриманих профілів показав, що кожна досліджувана група осіб - представників різних типів акцентуацій характеризується специфікою емоційного інтелекту, що проявляється як в специфічному поєднанні параметрів, так і в рівнях, котрих досягають показники. Це відбивається, перш за все, в особливостях конфігурації кожного профілю і його розташуванні відносно середньої лінії ряду, що наголошується візуально, а також в наявності статистично значимих відмінностей (за t - критерієм Ст'юдента) між однойменними показниками профілів. Комп'ютерна обробка даних відбувалась за допомогою статистичного пакету SPSS 13.0 for Microsoft Windows. Профілі емоційного інтелекту порівнювались попарно. Висновки про наявність відмінностей між двома порівнюваними групами робився тільки у тому випадку, якщо статистична вірогідність відмінностей (Sig) була не менше 0.05.

Візуальний аналіз профілів емоційного інтелекту свідчить про те, що всі показники емоційного інтелекту досліджуваних груп акцентуантів розташовані нижче середньої лінії ряду.

Для більш детального вивчення особливостей емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій показники емоційного інтелекту були ранжовані за ступенем їх вираженості (від більших показників до менших) у кожному профілі представників різних типів акцентуацій.

Порівняння та аналіз профілів емоційного інтелекту, наші спостереження за досліджуваними, бесіди з ними, дозволили встановити наступні особливості емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій.

Профіль емоційного інтелекту у представників *гіпертимічного типу* (Г) характеризується однорідністю середніх значень за всіма шкалами емоційного інтелекту: розуміння чужих емоцій (MP), управління чужими емоціями (MU), розуміння своїх емоцій (BP), управління своїми емоціями (BU), контроль експресії (BE), міжособистісний емоційний інтелект (MEI), внутрішньо особистісний інтелект (BEI), розуміння емоцій (PE), управління емоціями (UE) та загальним показником емоційного інтелекту (ZEI). Профіль розташований близько середньої лінії ряду, що свідчить про середній рівень емоційного інтелекту осіб з гіпертимічним (Г) типом акцентуації. Найбільш вираженими в них виявились показник управління своїми емоціями (BU), управління емоціями (UE) та загальний показник емоційного інтелекту (ZEI). Дані показники є найвищими у вибірці.

Профіль емоційного інтелекту у представників *дистимічного типу* (Дист) характеризується мінімальними значеннями за всіма шкалами емоційного інтелекту: розуміння чужих емоцій (MP), управління чужими емоціями (MU), розуміння своїх емоцій (BP), управління своїми емоціями (BU), контроль експресії (BE), міжособистісний емоційний інтелект (MEI), міжособистісний емоційний інтелект (BEI), розуміння емоцій (PE), управління емоціями (UE) та загальним показником емоційного інтелекту (ZEI). Профіль розташований нижче середньої лінії ряду, що свідчить про низький рівень емоційного інтелекту осіб з дистимічним (Дист) типом акцентуації. Всі показники найнижчі у вибірці.

Профіль емоційного інтелекту у представників *емоційного типу* (Ем) характеризується неоднорідністю середніх і низьких значень за шкалами емоційного інтелекту: показники розуміння чужих емоцій (МР), управління чужими емоціями (МУ), міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ), розуміння емоцій (РЕ) мають значення близькі до середніх, показники розуміння своїх емоцій (ВР), управління своїми емоціями (ВУ), контроль експресії (ВЕ), внутрішньоособистісний інтелект (ВЕІ), управління емоціями (УЕ) та загальний показник емоційного інтелекту (ЗЕІ) мають низькі значення.

Профіль емоційного інтелекту у представників *екзальтованого типу* (Ек) характеризується переважно низькими значеннями за всіма шкалами емоційного інтелекту: розуміння чужих емоцій (МР), управління чужими емоціями (МУ), розуміння своїх емоцій (ВР), управління своїми емоціями (ВУ), контроль експресії (ВЕ), міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ), внутрішньо особистісний інтелект (ВЕІ), розуміння емоцій (РЕ), управління емоціями (УЕ) та загальним показником емоційного інтелекту (ЗЕІ). Найнижчі значення мають показники управління своїми емоціями (ВУ) та внутрішньоособистісний інтелект (ВЕІ).

Висновки

1. В результаті кореляційного аналізу було встановлено, що між показниками емоційного інтелекту та показниками акцентуацій особистості існують значимі додатні та від'ємні кореляційні зв'язки. Показники гіпертимічної та демонстративної акцентуацій виявили виключно додатні взаємозв'язки з усіма показниками емоційного інтелекту, проте показники дистимічної, циклотимічної, застрягаючої, емотивної, тривожної та екзальтованої акцентуацій – виключно від'ємні кореляційні взаємозв'язки.
2. На підставі якісного аналізу (метод «профіль») виявлено, по-перше, що у всіх представників груп акцентуантів показники емоційного інтелекту нижче середніх, по-друге, кожному типу акцентуації відповідають певні особливості емоційного інтелекту. Ці особливості проявляються у специфіці поєднання його показників, та рівнях, яких вони досягають.
3. Виявлені в нашому дослідженні особливості емоційного інтелекту у представників різних типів акцентуацій повністю узгоджуються з їх психологічними характеристиками, отриманими у відомих дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

[1] Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. / И.Н. Андреева. – Новополюцк: ПГУ, 2011. – 388 с. [2] Леонгард К. Акцентуированные личности. / Карл Леонгард. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 544 с.	[3] Люсин Д.В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭИИ // Психологическая диагностика, 2006. – № 4. – С. 3 – 22. [4] Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы, исследования, практикум. / Артур Александрович Реан. – Спб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006-416 с.

REFERENCES

[1] Andreeva, Y.N. Emotional intelligence as the phenomenon of modern psychology / Y.N. Andreeva. – Novopolotck: PGU, 2011. – 388 p. [2] Leonhard, K. Accentuated personality / Karl Leonhard. - Rostov-na-Donu: Fenyks, 2000. – 544 p.	[3] Lyusyn, D.V. A new technique for measuring emotional intelligence: questionnaire of emotional intelligence // Psychological diagnostics, 2006. – № 4. – P. 3 – 22. [4] Rean, A.A. Psychology and psychological testing of personality. Theory, methods, research, workshop / Artur Aleksandrovich Rean. – Spb: Praym-EVROZNAK, , 2006-416 p.

Specificity of emotional intelligence among representatives of various types of accentuation

I.G. Koshlan

Abstract. The article presents the results of theoretical – empirical study of emotional intelligence in relation to the accentuation of personality. The character of the relationship between indices of emotional intelligence and the accentuation of personality is studied. The specific features of emotional intelligence among representatives of various types of accentuation are analyzed. It is proved that a certain type of personality accentuation correlates in a certain way with features of emotional intelligence, which is manifested in a particular combination of its indices and the levels they reach.

Keywords: *emotional intelligence, a type of accentuation, hyperthymic type, dysthymic type, emotive type, excitable type*